

Γεννήθηκα και μεγάλωσα στην Θεσσαλονίκη, στην οδό Μιαούλη. Οι γονείς μου ήταν Ίωνες και οι δυό. Ο πατέρας μου από την Σμύρνη κι η μητέρα μου από τα Βουρλά, περίπου 35 χλμ δυτικά της Σμύρνης και είναι η γενέτειρα του αρχαίου φιλόσοφου Αναξαγόρα – αρχαίες Κλαζομενές. (Το αρχαίο όνομα προέρχεται απ' το ρήμα κλάζω που είναι το κάλεσμα των άγριων κύκνων που κατά την μυθολογία κατοικούσαν εκεί). Δάκρυζε η μητέρα μου όταν άκουε τον συμπατριώτη της Νομπελίστα, Γεώργιο Σεφερειάδη – και κατόπιν Σεφέρη – να μιλά για τη Σκάλα του Βουρλά. Μετά τον διωγμό και την Μικρασιατική Καταστροφή ήρθαν και εγκαταστάθηκαν στην Θεσσαλονίκη σαν πρόσφυγες.

Οι ιστορίες που μ' έλεγαν ήταν πραγματικές και τις έζησαν κι οι δυό τους με τους Τούρκους. Είχαν λύπη και σπαραγμό. Ευλογημένη ήταν η γη που τόσο την νοσταλγούσαν μέχρι τον θάνατό τους.

Ούτε λόγιοι, ούτε διανοούμενοι ήταν οι γονείς μου, αλλά απλοί άνθρωποι που πόνεσαν την πατρίδα τους με τον διωγμό τον Σεπτέμβριο του 1922. Όμως, ούτε ο στρατηγός Μακρυγιάννης ήταν γραμματισμένος, αλλά ό,τι έγραψε είναι ανεκτίμητη πηγή.

Ενώ στην «αλησμόνητη» – όχι χαμένη – πατρίδα έζησαν μόνο ένα μικρό μέρος της ζωής των, η καρδιά τους έμεινε για πάντα εκεί.

Δυστυχώς, η βιβλιογραφία για το ελληνισμό της Μικρασίας είναι σχετικά μικρή. Κακώς, γιατί πρόκειται για σημαντικό μέρος της ιστορίας μας που πρέπει να μένει ζωντανό στην μνήμη των απογόνων μας. Όλο το δράμα και το θαύμα που έζησαν οι γονείς μας και οι γονείς αυτών.

Ο Μικρασιάτης συγγραφέας Νίκος Μηλιώρης γράφει στα «Μικρασιατικά Κείμενα»: «ό,τι ξέρουν, ό,τι είδαν, ό,τι έχουν ακούσει δεν πρέπει να τ' αφήσουν να χαθεί, όσοι έζησαν την προσφυγιά και

ζουν ακόμα – και βέβαια είναι λίγοι πιά. Ό,τι γράφτηκαν είναι ιστορίες πόνου κι αγάπης. Θα πρότεινα να ορισθεί μια «Μέρα Μνήμης» που να γιορτάζεται πανελλήνια.

Νομίζω το καταλαβαίνουμε ότι όσοι δεν άκουσαν απ' τους ίδιους τους γονείς τους να μιλούν για ό,τι πέρασαν τότε, δεν είναι δυνατόν να έχουν την ίδια κατανόηση και συγκίνηση.

Ας πάρουμε το έργο «Πολίτικη Κουζίνα». Αλλιώς θα συγκινηθούν τα παιδιά των προσφύγων που είδαν αυτό το πετυχημένο έργο, που δεν υστερεί σε τίποτα.

Ίσως το πιο λεπτό σημείο του ήταν που ο πατέρας αισθάνεται τύψεις επειδή χρειάστηκε έστω και μερικά δευτερόλεπτα – πέντε – για ν' απαντήσει αρνητικά στους Τούρκους που ψιθυριστά του πρότειναν ν' αλλαξοπιστήσει, προκειμένου να μην απελαθεί! Γιατί να καθυστερήσει αυτά τα λίγα δευτερόλεπτα! Το παράπονό τους όμως ήταν ότι οι Τούρκοι τους έδιωξαν, γιατί ήταν Έλληνες, ενώ στην Ελλάδα τους δέχτηκαν σαν Τούρκους! – τουρκόσπορους. Κατά τον Σεφέρη, έτσι τους αποκαλούσαν οι φιλοβασιλικοί!

Ο καθένας που έζησε τον διωγμό έχει την δική του αληθινή ιστορία. Η καθημιά είναι πιο τραγική απ' την άλλη. Ο γονιός την διηγείται στο παιδί του κι αυτό στο δικό του παιδί.

Μια τέτοια θλιμμένη ιστορία έγραψε με περίσσιο χάρισμα η μαθήτρια ενός λυκείου της Θεσσαλονίκης, η Σταματίνα Καραβέργου, και δίκαια βραβεύτηκε το 2007 από την Πανελλήνια Ένωση Λογοτεχνών. Η αφήγησή της σ'αφήνει με βουρκωμένα μάτια.

Με καμάρι μας λέει η Σταματίνα: «Είμαι ένα προσφυγόπουλο τέταρτης γενιάς.»

Κι οι δύο οι γονείς μου μόνο στο δημοτικό είχαν πάει. Όμως και για μένα και για την αδελφή μου θέλαν να σπουδάσουμε και ν' αποκτήσουμε εφόδια για την ζωή.

Θα ξεκινήσω με κείνα τα ωραία – ωραία, επειδή για μένα ήταν ανεύθυνα χρόνια. Σαν παιδί, μόλις οκτώ χρονών, δεν καταλάβαινα

την σοβαρότητα των όσων γίνονταν γύρω μου. Πρώτα ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος, η Γερμανική Κατοχή, οι βομβαρδισμοί των Ιταλών και μετά των Άγγλων και αργότερα ο Εμφύλιος Πόλεμος – το χειρότερο. Ήταν τότε που ο αδελφός σκότωνε τον αδελφό του!

Ήταν δύσκολα χρόνια για την πατρίδα μου που είχε πολλή φτώχεια. Πάντως, η οικογένειά μου δεν πείνασε. Τον πατέρα μου τον τροφοδοτούσε με καθαρό φωτιστικό πετρέλαιο ένας θεός μου που εργαζόταν στην υπό γερμανική κατοχή Ηλεκτρική Εταιρία. Με φόβο μη τον πιάσουν οι Γερμανοί, πήγαινε το πετρέλαιο στα χωριά και το αντάλλαζε με τρόφιμα. Κότες, αυγά, σιτάρι, καλαμπόκι και άλλα. Μια φορά μάλιστα, μας έφερε κι ένα μικρό γουρουνάκι που το μεγαλώσαμε στον μεγάλο μας κήπο. Τότε τα χρήματα δεν είχαν πολλή πέραση και όλα γίνονταν «είδος με είδος».

Πάντα είχαμε κότες και ακόμα πιο πολλά κουνέλια. Από πολύ μικρός ήξερα να βλέπω στο φως τα αυγά που είχαν σπόρο – έπρεπε να υπάρχει πετεινός – για να τα βάλω στην κλώσσα. Όσο για τα κουνέλια, ρήμαζα τις ακακίες της γειτονιάς μου.

Από αυτήν την μικρή ηλικία είχα καταλάβει γενικά πόσο ρόλο παίζει το πλεονέκτημα της έδρας. Όταν, για παιχνίδι, πήγαινα τον πετεινό μου στον πετεινό του γείτονα φίλου μου, πάντα ο δικός μου έβγαινε νπημένος. Όταν όμως ο γείτονας έφερνε το δικό του πετεινό στο χώρο μου, μπροστά στις κότες μου, τότε ο ξένος έχανε!

Μου έμεινε η εικόνα απ' τα μικρά Εβραϊάκια που περνούσαν μπροστά απ' το σπίτι μας στη Μιαούλη πηγαίνοντας για συσσίτιο. Έβλεπες σκελετούς μόνο και βαθουλωμένα μάτια. Σαν κινούμενες ακτινογραφίες.

Και θυμάμαι ακόμα τη μέρα – ήταν τον Μάρτιο του 1943 – που πάνοπλοι Γερμανοί έσερναν πίσω τους ένα πλήθος ανθρώπων και που όλοι τους είχαν στο στήθος τους κάτι κίτρινα άστρα. Γέροι, γριές, νέοι και νιές και μικρά παιδιά ακόμα και βυζανιάρικα. Τους συγκέντρωναν αρχικά κοντά στο Νοσοκομείο Χιρς – κοντά στο σπίτι μου – και μετά τους πήγαιναν στο σιδηροδρομικό σταθμό για ένα μακρινό ταξίδι απ' το οποίο μόνο λίγοι θα γυρνούσαν.

Είμαι υπερήφανος που ανάμεσα στους καλούς μου οικογενειακούς φίλους είναι και η Έρικα Κούνιο Αμαρίλιο, μια Θεσσαλονικιώτισσα, που περισσότερο από συμπτώσεις, γλίτωσε το ολοκαύτωμα για να γράψει μερικά πράγματα από την ζωή της στο στρατόπεδο.

Η πρώτη αποστολή μελλοθανάτων έφυγε απ' την Θεσσαλονίκη στις 15 Μαρτίου 1943 με προορισμό το Άουσβιτς. Μέχρι το τέλος του Μαΐου έφυγαν συνολικά 16 αποστολές μεταφέροντας περίπου 45.000 ανθρώπους.

Η πιο μεγάλη σύμπτωση για την Έρικα ήταν ότι ήξερε γερμανικά απ' την μητέρα της. Έτσι οι Γερμανοί την χρησιμοποίησαν για διερμηνέα. Αργότερα θα δούμε πόσο μεγάλο ρόλο θα έπαιζαν στην δική μου καριέρα οι συμπτώσεις.

Ίσως μόνο στα χωριά να υπάρχει και σήμερα το γειτονιό, όπως το ζούσαμε τότε μικροί και μεγάλοι. Πρώτα πρώτα τους ήξερες όλους και όταν ήθελες με κάποιον να συμμαριστείς την χαρά ή την λύπη σου, τον είχες δίπλα σου. Ας αναρωτηθούμε σήμερα, με πόσους συνένοικους στις πολυκατοικίες κάνουμε παρέα και τους γνωρίζουμε καλά.

Το τότε γειτονιό όμως είχε και τα μειονεκτήματά του. Δύσκολα μπορούσες να κρύψεις κάτι που δεν ήθελες να το μάθουν όλοι.

Πάρε την Ουραλία* στην δική μου γειτονιά. Ήταν μια ζωηρή παντρεμένη κυρία που δεν χαλούσε το χατίρι στο γαλατά, ψαρά ή εφημεριδοπώλη!. Μικρός, άκουσα τους μεγάλους που ψιθυρίζαν μεταξύ τους, ότι ήταν κάτι σαν αρρώστια.

Όταν μεγάλωσα πιά, ένας δικηγόρος μου το εξήγησε με νομικούς όρους. «Ο σύζυγος», μου είπε, «είχε την ψιλή κυριότητα της Ουραλίας, αλλά οι εραστές της, την επικαρπία!»

---

* Τα ονόματα είναι φανταστικά.

Η γεγονιά μου στην Μιαούλη είχε πάρα πολλούς Εβραίους. Σεφαρδίτες που ήρθαν απ' την Ισπανία και την Πορτογαλία. Εκτός αυτών ήταν και οι Εβραίοι της διασποράς, οι Ασκεναζίμ, που είχαν έρθει απ' την Βαυαρία. Τις παραμονές που τους μάζεψαν ένας απ' αυτούς, ο Μωσής, αρκετά πλούσιος, ήρθε κρυφά το βράδυ στο σπίτι μας και πρότεινε στους γονείς μου να τους αφήσει τις λίρες τους να τις φυλάξουν. Μόνο που τους ζήτησε να του δώσουν ένα σχετικό γράμμα ώστε, αν έφταναν κάποτε στην Αίγυπτο, θα μπορούσαν να το δείξουν στον θείο μου τον Χρήστο, της διπλωματικής υπηρεσίας της Αγγλίας. Ο θεός αυτός, τότε βρισκόταν στο Κάιρο και ο Μωσής το ήξερε.

Οι γονείς μου ήξεραν, ότι αλίμονό μας, αν ένα τέτοιο γράμμα έπεφτε σε γερμανικά χέρια. Έτσι, δεν δέχτηκαν την πρόταση του Μωσσή. Είμαι σίγουρος ότι ο Μωσής θα κτύπησε κι άλλες πόρτες και θα βρήκε ανθρώπους, που δεν τους πείραζε το ρίσκο. Έτσι εξηγείται πώς ξαφνικά αργότερα πολλοί βρέθηκαν με χρήματα.

Εδώ πρέπει να πω λίγα μόνο λόγια για τον θείο μου Χρήστο, τον πρόξενο. Η μητέρα μου προερχόταν από οικογένεια δέκα παιδιών και ο πατέρας μου από οκτώ παιδιά. Κι εγώ και η αδελφή μου αγαπούσαμε και τα δυο τα σόγια, αλλά πάντα ήμασταν πολύ πιο κοντά στ' αδέρφια της μάνας μου. Μας είχαν σαν παιδιά τους, γιατί άλλα από τ' αδέρφια της δεν παντρεύτηκαν και απ' αυτούς που παντρεύτηκαν, άλλοι έκαναν ένα ή κανένα παιδί. Θάλεγα ότι τα παιδιά, συνήθως, ήταν πιο κοντά στο σόι της μητέρας τους, προπαντός παλιά που λίγες μόνο γυναίκες εργαζόταν εκτός σπιτιού.

Πάντα μας βοηθούσαν στις οικονομικές μας δυσκολίες. Πρώτα οι σοκολάτες, μετά το ταχτικό χαρτιζιλίκι και τέλος τα αλμυρά δίδακτρα στο ιδιωτικό σχολείο που εκείνοι διάλεξαν για μένα. (Σ' αυτό θα ξανάρθω.)

Ο μεγαλύτερος απ' τα αδέρφια της μάνας μου, ο Χρήστος, ξεκίνησε σαν γραμματέας στο Αγγλικό Προξενείο, πολιτογραφήθηκε και πέρασε απ' όλα τα στάδια των προξενικών αρχών. Ο θεός αυτός έπαιξε μεγάλο – και καλό – ρόλο στην ζωή μου και επηρέασε τον χαρακτήρα μου. Δεν παντρεύτηκε. Πάντα φρόντιζε για όλο το σόι.

Πιο κάτω πρέπει να προσθέσω και κάτι που το κατάλαβα μετά από χρόνια και ίσως και αυτό να ήταν ένας ακόμη λόγος της μακροζωίας του. Εκτός απ' το DNA του, την σωστή διατροφή, την ήσυχη και ήρεμη ζωή. Γεννήθηκε το 1892 και πέθανε το 1992, 100 χρόνων παρά δυό μήνες!

Ναι, συμμεριζόταν όλες σχεδόν τις έγνοιες του σογιού, ήξερε όμως πως δεν πρέπει να τις αφήσει να περάσουν βαθειά μέσα του και να του κάνουν κακό στην υγεία. Κάτι σαν τους γιατρούς. Μαθαίνουν να μην παθαίνουν κάθε φορά που ένας πελάτης τους αρρωσταίνει ή και πεθαίνει. Πόσο σωστό είναι ότι όποιος αφήνει το συναίσθημα να τον κυριαρχεί, σβήνει σε κάθε συμφορά. Δυστυχώς, το έχω αυτό, το καταλαβαίνω, αλλά δεν μπορώ να το αποβάλλω.

Επί Γερμανών ακόμα είχα γραφτεί σαν «λυκόπουλο» στην 4η Ομάδα Ναυτοπροσκόπων, στην αρχή της οδού Γραβιάς, δίπλα στα ναυπηγεία. Πέρασα απ' όλα τα στάδια και έφτασα στον βαθμό του υπαρχηγού. Στην ομάδα μας ήταν και ο μετέπειτα δήμαρχος Θεσσαλονίκης, ο Κωνσταντίνος Κοσμόπουλος, ένας απ' αυτούς τους λίγους που γλίτωσαν στο ναυάγιο της Χειμάρας, το 1946.

Η ομάδα μας, για όσους παλιούς την θυμούνται, είχε τις πιο γρήγορες λέμβους. Δεν εξαρτάται μόνο από πόσο καλή ιστιοπλοΐα ή κωπηλασία ξέρεις. Παίζει ρόλο και το σκαρί. Δύσκολα χάναμε στους αγώνες. Πηγαίναμε σε πολλές εκδρομές και τα καλοκαίρια σε κατασκνήσεις. Οι τελευταίες ήταν στα Κιόσκια, στο Μεγάλο Καραμπουρνού.

Ένα καλοκαίρι σε μια απ' τις κατασκνήσεις, που αρχηγός ήταν ο κατόπιν δήμαρχος Θεσσαλονίκης, ο δικηγόρος Μιχάλης Παπαδόπουλος, έτυχε να είμαι απών απ' την καθημερινή πρωινή επιθεώρηση. Είχα πάει για ψάρεμα και ξεχάστηκα. Η τιμωρία μου ήταν να φέρω ένα βαρελάκι πόσιμο νερό απ' το χωριό της Αγίας Τριάδας. Το πόσιμο νερό ήταν πάντα λιγιστό.

Πήγα και το έφερα. Μετά όμως από λίγο με καλούσαν επειγόντως απ' το αρχηγείο. Οργισμένος ο αρχηγός μου είπε ότι τον κορόι-

δεψα και του έφερα θαλασσινό νερό. Τι είχε γίνει; Στο γυρισμό, που τώρα το γεμάτο βαρελάκι ήταν βαρύ, για να μην το κουβαλώ στην πλάτη, το έδεσα μ' ένα σκοινάκι που βρήκα, το έριξα στην θάλασσα και το τραβούσα απ' την παραλία. Φαίνεται όμως πως μπήκε απ' το φελλό και λίγη θάλασσα!

Με παράπονο όμως θυμάμαι και κάτι άλλες κατασκηνώσεις μόνο με την ομάδα μας και με τον δικό μας αρχηγό. Ήταν τότε που ο Ερυθρός Σταυρός μας έστελνε δέματα με σοκολάτες, τσάι, φισικοβούτυρο και πολλά άλλα καλά φαγώσιμα. Στην σκηνή που ήταν το αρχηγείο, – πολύ κακώς –, ο αρχηγός έφερνε και το σόι του, για παραθέριση. Όταν έβγαιναν τα δέματα για διανομή σε μας, όλα τα καλά έλειπαν!

Την σκαλομαρία στα τραμ την θεωρούσαμε παιγνίδι. Προπαντός, το να κατεβαίνεις εν κινήσει, με αντίθετη φορά. Γι' αυτό υπήρχαν και ατυχήματα.

Οι εισπράκτορες μας μάλωναν και μερικοί μας χτυπούσαν στα χέρια έτσι όπως πιανόμασταν στο τραμ.

Όταν μερικοί απ' αυτούς το παρατραβούσαν τότε το όπλο μας ήταν να κατεβάσουμε τον μακαρά κι έτσι το τραμ ακινητοποιήτο. Απ' το μακαρά έπαιρνε το ρεύμα το τραμ.

Θέλω λίγο να γυρίσω στα χρόνια εκείνα που φορούσαμε την μπλε ποδιά στο δημοτικό και το πηλίκιο στο γυμνάσιο, ίσως για να μας κρύψει το κουρεμένο με την ψιλή μηχανή κεφάλι. Δυό λόγια θα πω γι' αυτήν την μπλε ποδιά που μέσα στην τάξη μας έκανε όλους, πλούσιους και φτωχούς, να φαινόμαστε ίδιοι. Μας εξίσωνε κατά κάποιον τρόπο. Το σκέφτηκε κανείς, τι καλό μας έκανε αυτή η ποδιά; Αυτός ή αυτοί που την κατάργησαν απ' τα σχολεία, – 1982 – σίγουρα δεν θα είχαν σχέση με την εκπαίδευση. (Ίσως ήταν μόνο πολιτικοί.)

Επίσης θυμάμαι το ξύλο που έπεφτε τότε, όχι μόνο εκεί που έπρεπε, αλλά «προς παραδειγματισμό» και εκεί που δεν έπρεπε. Και αυτή η μέθοδος για μένα στερείται ψυχολογίας. Εδώ συμφωνώ με

τον Λάκη Λαζόπουλο που τον άκουσα να λέει ότι αν το ξύλο βγήκε απ' τον παράδεισο, καλό θα ήταν να πάει εκεί πίσω.

Πίσω στην γειτονιά μου στην Μιαούλη. Με όλους κάναμε παρέα εκτός από έναν Αρβανίτη, τον Αλή, που ενώ ήταν μόνο καβάσης – θυρωρός και φύλακας – στο Ιταλικό Προξενείο της Θεσσαλονίκης, συμπεριφερόταν σαν να ήταν ο πρόξενος. Αυτόν και γενικά όλη την οικογένειά του όλοι μας την τρέμαμε. Κοίτα όμως που βρήκαν τον δάσκαλό τους στο πρόσωπο ενός αδελφού της μητέρας μου, του θείου Γιώργου, που εύκολα σήκωνε χέρι. Καμιά φορά και εκεί που δεν έπρεπε. Με αρκετή πίκρα θυμάμαι την φορά που μέσα στο σπίτι μας, αν και τον φιλοξενούσαμε, σήκωσε χέρι στον φιλήσυχο και καλοκάγαθο πατέρα μου.

Μια φορά λοιπόν που ο Αρβανίτης δεν μπορούσε να τα βγάλει πέρα στα λόγια με τον θείο Γιώργο, μη ξέροντας τι άλλο να κάνει, κατέβασε το παντελόνι του για να δείξει... τον ανδρισμό του. Όμως κόντεψε να σκάσει απ' το κακό του όταν κι ο θείος μου τον μιμήθηκε!

Δεν τέλειωσα ακόμα μ' αυτόν τον γείτονα. Θέλω να πω και κάτι ακόμα που δείχνει ότι το θάρρος δίνει κουράγιο και πρόσθετες δυνάμεις.

Ο Ισμέτ ήταν ένας απ' τους γιούς του κλητήρα, δυο χρόνια πιο μεγάλος από μένα, που σ' αυτήν την ηλικία τα δυο χρόνια μετρούσαν. Έδερνε κι εμένα και όλα τα παιδιά της γειτονιάς, προπαντός όταν έχανε στις μπήλιες ή τα χαρτόνια από πακέτα τσιγάρων, που παίζαμε. Εγώ κλαμένος πήγαινα σπίτι.

Φαίνεται, πως μια τέτοια σκηνή τυχαία είδε μια αδελφή της μάνας μου, η θεία Τασία. (Κι αυτή πέθανε κοντά στα 100). Αυτή πάλι τσιμπούσε και έδινε και μπουნიές. Πόσες φορές μου άνοιξε την μύτη. Μόλις λοιπόν με είδε με κλάματα να μπαίνω στο σπίτι, με κατσάδιασε «ρε τσιφούτη», μου λέει, «εσύ δεν έχεις χέρια, πήγαινε αμέσως τώρα πίσω και δος' του μια μεζ στη μούρη. Εγώ θα βλέπω απ' το παράθυρο». Έκανα ακριβώς αυτό. Ο Ισμέτ τ' άχασε και ήταν η τελευταία φορά που σήκωσε ποτέ χέρι σε μένα.

Όταν έγινε η συνθηκολόγηση της Ιταλίας ήρθαν να συλλάβουν τον καβάση του προξενείου. Εκείνος μόλις το πήρε είδηση, πήδηξε απ' το παράθυρο του δευτέρου ορόφου του σπιτιού του, στην αυλή μας, σπάζοντας το πόδι του. Ο χωροφύλακας τον βρήκε να κρύβεται κάτω απ' το κρεβάτι των γωνιών μου. Κρατούσε και περίστροφο.

Πιο πάνω ανέφερα τις μπίλιες ή γκαζιές και τα χαρτόνια που ήταν δύο απ' τα πολλά παιγνίδια μας τότε.

Πριν όμως φύγω απ' αυτές τις σκέψεις θέλω να ξαναθυμηθώ εκείνο το πολύ επικίνδυνο παιχνίδι της εποχής, την ασετυλίνη. Πράγματι ήταν επικίνδυνο, γιατί τα ατυχήματα ήταν πολλά. Μάλιστα ένα απ' τα παιδιά της γειτονιάς έχασε ένα μάτι. Ωστόσο, στα κρυφά απ' τους γονείς μας συνεχίζαμε την ασετυλίνη.

Δεν ήταν τόσο απλό και χρειάζομασταν κάποια σύνεργα. Να πως το παίζαμε.

Σκάβαμε ένα μικρό στρογγυλό λάκκο με διάμετρο περίπου 8-10 εκ. και ρίχναμε μέσα νερό. Παίρναμε ένα μικρό κουτί, συνήθως κονσέρβας και του κάναμε μια τρύπα στον πάτο.

Απ' τους Γερμανούς βρίσκαμε ασετυλίνη. Βάζαμε ένα μικρό κομματάκι απ' αυτήν μέσα στο λάκκο. Από πάνω το κουτί και για να μην υπάρχει διαρροή του αερίου γεμίζαμε τα γύρω με λάσπη.

Μετά, συνήθως ο πιο μεγάλος της παρέας άναβε το χαρτί στην άκρη ενός μεγάλου καλαμιού και το πλησίαζε στην τρύπα του κουτιού απ' όπου έβγαινε το αέριο.

Μετά, όποιον έπαιρνε ο Χάρος! Το κουτί πεταγόταν μακριά και πολλές φορές έπεφτε πάνω μας.

Ευχάριστη και καλή διασκέδαση τα χρόνια που ήμουν στο δημοτικό ήταν ο Καραγκιόζης. Ήταν περισσότερο για τα παιδιά που ζούσαμε εκτός του κέντρου της πόλης και λιγότερο γι' αυτά των «μεγάρων».

Είχα εξελιχθεί σε αρκετά καλό караγκιозοπαίκτη, αφού είχα μάθει να κάνω τις φωνές των ηρώων του.

Έδινα τις παραστάσεις στο ημιπόγειο μας και έπαιρνα κάποιο μικρό εισιτήριο απ' τα παιδιά.

Η αυλαία πάντα άνοιγε με το Σαράι δεξιά, όπου μένει ο Βεζύρης, και αριστερά η παράγκα του Καραγκιόζη με την γυναίκα του την Αγλαΐα και τα τρία παιδιά του: το Κολληπήρι, τον Κοπρίτη και τον Ππισκόκο.

Καλύτερος φίλος του Καραγκιόζη ο Χατζιαβάτης, αλλά πάντα τον ξυλοφόρτωνε ο πρώτος.

Ο Σταύρακας να σέρνει το ζωνάρι του για καυγά. Ο Νίνιος, το Φιόρε του Λεβάντε, να σιγοτραγουδάει. Και μετά, ο μυταράς Ομορφονιός. Ο Βεληγκέκας, που ήταν ο καβάσης του Βεζύρη, τους έδερνε όλους εκτός απ' το μπαστούνόβλαχο, το Μαρμπαγιώργο το θείο του Καραγκιόζη.

Τους καραγκιόζηδες τους αγοράζαμε απ' το ψιλικατζίδικο του Αρμένη Αβράμ στην οδό Μισδραχή – στη γεπονιά.

Τότε γελούσα πολύ με τις διάφορες κουτοπονηριές του Καραγκιόζη. Όταν όμως μεγάλος πια πήγα σε επαγγελματική μάλιστα παράσταση με τον πρώτο μας καραγκιοζοπαίκτη τον Σπαθάρη, είδα ότι δεν έβρισκα, πού ήταν το αστείο. Είχα αλλάξει τόσο πολύ;

Να ποια ήταν η τελευταία φορά που έπαιξα καραγκιόζη. Ενώ συνήθως τα παιδιά γελούσαν, από λίγο μέχρι πολύ, μια φορά μετά από κάποια στιγμή μου φάνηκε ότι υπήρχε αρκετή ψυχία στο ακροατήριο. Αρχικώς, δεν το έδωσα πολλή σημασία, αλλά αργότερα που η ψυχία συνεχιζόταν, διστακτικά έριξα μια ματιά έξω. Όλες οι καρέκλες ήταν άδειες. Ο εξάδελφός μου ο Πέτρος μου έπαιξε ένα χνέρι – αστείο!

Έχω δύο πρώτα ονόματα, κάπως σπάνιο για την Ελλάδα. Το Ανδροκλής, μου το έδωσε η νονά μου η Χρυσή για τον αγαπημένο της αδελφό, που σκοτώθηκε πολύ νέος. (Γνωστή είναι η ιστορία που ο Ανδροκλής έβγαλε ένα μεγάλο αγκάθι απ' το πόδι του λιονταριού. Αργότερα αυτή του η πράξη του έσωσε την ζωή.) Όταν κάποτε τυχαία ανακάλυψα ότι ο ακτινολόγος που με εξέταζε κι εγώ, είχαμε την ίδια νονά, με πολλή χαρά του είπα ότι ήμασταν «πνευματικά αδέρφια».

Περίμενα πως κι εκείνος θα χαιρόταν. Έδειξε τέλεια αδιαφορία. Ίσως νόμιζε ότι του το είπα για να μη πληρώσω την εξέταση! Τι άλλο να υποθέσω.

Το Νίκος, ήταν το όνομα του παππού μου, απ' την πλευρά της μάνας μου. Ήταν ο μόνος παππούς που γνώρισα. Παίζαμε χαρτιά, αλλά πού να τον κερδίσεις. Θυμόταν τι χαρτιά είχαν περάσει. Πανεξυπνος.

Όταν έφτασε τις εκατό οκάδες τα παιδιά του του έλεγαν το βράδυ να τρώει μόνο γιαούρτι. Ήταν και φαγάς και καλοφαγάς. Έκανε πως δεν άκουσε. (Πράγματι, ήταν λίγο βαρήκοος. Στα Βουρλά τον έπιασαν οι Τούρκοι να κάνει κόντραμπάντο – λαθρεμπόριο – καπνών και τον φυλάκισαν για ένα εικοσιπεντάωρο στο αμπάρι ενός πλοίου. Μέσα σ' αυτό το μικρό διάστημα, λέγεται, ότι απ' την στεναχώρια του άσπρισαν τα μαλλιά του και έχασε μέρος την ακοής του).

Συνέχιζε λοιπόν ο παππούς μου να τελειώσει όλο το κανονικό φαγητό του και μετά ζητούσε και το γιαούρτι. (Πέθανε το 1956, 90 χρονών).

Πάντα μου έλεγε ότι είμαι λίγο τεμπέλης. (Μάλλον δεν είχε πολύ άδικο).

Σαν μαθητής γενικά ήμουν μέτριος. Δεν ήμουν κουτός, αλλά μάλλον δεν έπαιρνα το σχολείο, όσο σοβαρά έπρεπε. (Η γνώση που αποχτάει κανείς με κάποιο καταναγκασμό, ξεχνιέται γρήγορα.) Η μόνη εξαίρεση ήταν η βη δημοτικού και η βη γυμνασίου που και στις δύο περιπτώσεις πήρα τον δεύτερο βαθμό στην τάξη. Όμως, και στις δύο φορές είχε προηγηθεί κάποια αποτυχία μου, που με συνετάραξε ψυχολογικά και αναγκάστηκα να στρωθώ στην μελέτη.

Πράγματι διάβασα στην τελευταία τάξη του γυμνασίου. Πρώτη, με 19 2/11, ήρθε η Αμαλία, καθηγήτρια πανεπιστημίου σήμερα, και δεύτερος εγώ με 18 5/11, που και εγώ έγινα καθηγητής λυκείου και πανεπιστημίου.

Κρίμα που κανένας καθηγητής μου τότε δεν πρόσεξε ότι με μια

μόνο μονάδα που θα μπορούσε να μου δώσει κάποιος, θα έπαιρνα το απολυτήριό μου με «άριστα» αντί με «λίαν καλώς».

Το ότι υποχρεώθηκα ν'αλλάξω σχολείο μου κόστισε πάρα πολύ. Είχα εφιιάλτες επί πολλά χρόνια. Πρώτα, για την μεγάλη προσβολή που αισθανόμουνα ανάμεσα στους συγγενείς μου. Άλλωστε, ο θείος μου ο Κώτσος, ο «σοκολατάς,» όπως τον λέγαμε, ήταν εκείνος που, όπως είπα κι αλλού, πλήρωνε τα πολύ ακριβά δίδακτρα του Αμερικανικού Κολεγίου «Ανατόλια».

Μετά με πείραξε πολύ που με χώρισαν από τους φίλους μου και συμμαθητές μου των έξι χρόνων. (Έξι χρόνια, γιατί είχα πάει και στην «προκαταρκτική»).

Ένα σίγουρο μειονέκτημά μου, ήταν και είναι, μια περίσσια ευαισθησία. Θυμάμαι στην 2α τάξη στο δημοτικό, είχαμε μια ηλικιωμένη δασκάλα, την κ. Τσάλη. Μια μέρα που τραγουδούσαμε τον Εθνικό μας ύμνο, με πλησίασε και μου λέει «Καραμιχάλη, είσαι παράφωνος». Ή άλλον θ' άκουσε ή δεν ήξερε τι θα πει παραφωνία, γιατί εγώ ποτέ μου δεν ήμουν παράφωνος. Αντιθέτως, έχω καλούτοικη φωνή, εξαιρετικό «αυτί» και εύκολα ξεχωρίζω αυτόν που τραγουδάει σωστά ή κάνει φάλτσα, σε οποιαδήποτε μουσικό όργανο. Νομίζω, είναι έμφυτο.

Ωστόσο, το κακό είχε γίνει. Επί βδομάδες παραπονιόμουν στους δικούς μου, ότι η κ. Τσάλη με είπε παράφωνο!

Και στο γυμνάσιο όμως η κάθε παρατήρηση ενός καθηγητή με πείραζε παραπάνω απ' ό,τι έπρεπε. Συχνά, γυρνώντας στο σπίτι με τα πόδια το συζητούσα με τον συμμαθητή μου, τον Νίκο Κάλφογλου, αργότερα πανεπιστημιακό δάσκαλο, ο οποίος απορούσε γιατί να με πειράζει τόσο μια απλή παρατήρηση.

Όταν έγινα καθηγητής, τότε μόνο κατάλαβα καλά, πόσο προσεκτικός έπρεπε να είμαι κι εγώ και οι συνάδελφοί μου. Πρώτα, πρέπει να μάθεις καλά την ψυχολογία του κάθε παιδιού. Γιατί ενώ μια μικρή παρατήρηση ή μόνο μια ματιά ήταν υπέρ αρκετή για ένα μαθητή, σ'

άλλον χρειάζοταν αυστηρή αντιμετώπιση. Αυτό το καλλιέργησα και είχα την εκτίμηση των περισσότερων μαθητών μου.

Αν ποτέ μου απελευθέρωνα κανένα...τζίνι και μου έδινε να κάνω μόνο δυο ευχές, η πρώτη θα ήταν να 'χω την υγεία μου και η δεύτερη, χωρίς να σκεφτώ περισσότερο, να είχα καλή φωνή τενόρου.

Πάντα λάτρευα τους Τρεις Τενόρους: Placido Domingo, Luciano Pavarotti και José Carreras. Προτιμώ τις βιντεοκασέτες τους, που τους βλέπω κι' όλας – έχω πολλές –, παρά μόνο να τους ακούω. Θέλω να βλέπω τις εκφράσεις στο πρόσωπό τους, στις υψηλές και στις χαμηλές νότες. Τι χάρισμα!

Για να τους απολαύσω καλύτερα, προτιμώ να είμαι μόνος στο σπίτι και να σιγοτραγουδώ μαζί τους. Ιδιαίτερα μ' αρέσει η ερμηνεία και το φόρτε του Domingo και οι υψηλές νότες του Pavarotti. Πράγματι, «κουβαλώ μαζί μου» τα τραγούδια τους. Ο καλλιφώνος πιστεύω φαίνεται και όταν η μουσική είναι έτσι γραμμένη ώστε ο ερμηνευτής να μην χρειάζεται μεγάλη ένταση στην φωνή του.

Τις προάλλες ήταν η πρώτη φορά μετά το θάνατο του Pavarotti, που βρέθηκα ένα απόγευμα μόνος στο σπίτι και, διστακτικά, θέλησα να παίξω την βιντεοκασέτα με τους τρεις τενόρους από τη συναυλία του το 1994 στο Los Angeles με τον Zubin Mehta. Λέω διστακτικά, γιατί φαίνεται είχα προβλέψει, ποιά θα ήταν τα συναισθήματά μου μετά από το κενό που άφησε πίσω του ο θάνατος του μεγάλου τενόρου.

Ειλικρινά, δεν περίμενα να συγκινηθώ τόσο, όταν τον έβλεπα και τον άκουα να ερμηνεύει το αγαπημένο του Nessun Dorma.

Οι «ειδικοί», μετά τον θάνατο του Pavarotti, έγραψαν ότι οι μεγάλοι τενόροι του 20^{ου} αιώνα ήταν ο Caruso, Domingo και Pavarotti.

Ανερχόμενος τενόρος είναι και ο δικός μας Μάριος Φραγκούλης, που έχει κάνει καλές σπουδές. Πιστεύω, πως έχει ωριμάσει η φωνή του. Τον προτιμώ να τραγουδάει όπερα παρά ο,τιδήποτε άλλο.

Μεγάλος πια, διάβαζα την έρευνα που έκανε ο καθηγητής ψυχο-

λογίας Yamamoto, στο Πανεπιστήμιο του Colorado, πάνω στο τι φοβούνται περισσότερο τα παιδιά. Ανάμεσα στους μεγαλύτερους φόβους τους είναι να τα υποχρεώσεις ν' αλλάξουν σχολείο. Χάνεις τους φίλους σου και το καινούριο γκρουπ συχνά αργεί να σε δεχθεί και ακόμα ότι πέφτει το ηθικό σου. Έτσι λέει η έρευνα, σύμφωνα με την οποία ο πιο μεγάλος φόβος των παιδιών είναι να χάσουν ένα γονιό.

Στην περίπτωση μου δεν έχασα καθόλου το ηθικό μου, δούλεψα σκληρά στο νέο σχολείο, απέδειξα ότι δεν ήμουν σκάρτος και ότι για κάποιο λόγο ίσως υπήρχε και κάποια αδικία, πράγμα που τουλάχιστον ένας απ' τους παλιούς μου καθηγητές, ο Γ. Γεωργοπαπαδάκος, ή «μούτσος,» όπως τον λέγαμε, είχε παραδεχτεί. Μπορούσαν, είχε πει, να μου δώσουν την βάση, αντί, μετά από έξι χρόνια, να μ' αναγκάσουν να συνεχίσω αλλού. «Δεν πρέπει να διώχνουν στην τελευταία τάξη», είπε.

Γενικά, βγήκα πιο δυνατός μετά την αποτυχία. Και θα έλεγα στην έρευνα Yamamoto ότι δεν μπήκα καθόλου στο καβούκι μου να κλαίω την μοίρα μου. Γρήγορα έκανα καινούριους φίλους στο νέο περιβάλλον μου χωρίς καθόλου ν' απομακρυνθώ απ' τους παλιούς.

Ο Πρόδρομος Εμπέογλου, όλοι ξέραμε, είχε την τελευταία λέξη και ήταν το «λύσε και το δέσε», το κλειδί του Ανατόλια. Η επίσημη διάγνωση του ήταν ότι έπεφτα στα μαθηματικά και στα αγγλικά. Αν ο αναγνώστης κάνει υπομονή θα δει ότι ακριβώς πάνω σ' αυτά τα δύο μαθήματα έκανα την καριέρα μου! Και σίγουρα το χρωστώ στον κύριο αυτόν.

Πολύ πρόσφατα είχα την καλή τύχη και ευχαρίστηση να είμαι παρών στην παρουσίαση του σημαντικού ρόλου που έπαιξε στην ζωή του Ανατόλια ο κλασικός φιλόλογος καθηγητής Νίκος Χ. Χουρμουζιάδης, ο οποίος δίδασκε στο Αμερικανικό Κολλέγιο για περίπου εννιά χρόνια.

Τα λόγια του για την συνέντευξη που είχε δώσει για να προσληφθεί ή όχι, επιβεβαιώνουν για ακόμη μιά φορά το ποιος έκανε κου-

μάντο σ' αυτό το σχολείο. Την μοναδική συνέντευξη δεν την έκανε ο Carl Compton, που ήταν ο πρόεδρος του Ανατόλια, αλλά ο Εμπέογλου που δεν ήταν καν εκπαιδευτικός. Τον Compton τον είχα καθηγητή μου στην ψυχολογία. Απ' ό,τι καταλάβαινα ήταν καλός κι ήσυχος άνθρωπος. Δεν τον συγχωρώ όμως να επιτρέψει στον Εμπέογλου να εκτελεί πολλά απ' τα δικά του καθήκοντα χωρίς τουλάχιστον να τον ελέγχει.

Συχνά αυτοί που είχαν κάποιο πρόβλημα στα αγγλικά έκαναν, «ιδιαίτερα» μαθήματα με τον αγγλόφωνο Εμπέογλου, χωρίς βέβαια να το διαλαλούν. Εγώ όμως δεν είχα αυτήν την οικονομική άνεση.

Στο πολύ ωραίο του βιβλίο «Ψυχή Μπλε και Κόκκινη» ο συμμαθητής μου απ' την Σκύρο, αρχικώς καρδιολόγος και μετέπειτα λογοτέχνης, ο Περικλής Σφυριδής, γράφει ότι με ένα κεφάλι τυρί, «πάνω από δυό οκάδες,» που του είχαν στείλει για το σπίτι του, το πήγαν πεσκέσι, το 1946, στον Εμπέογλου κι ο τελευταίος «φρόντισε» για την δωρεάν φοίτηση του Περικλή σ' αυτό το ακριβό ιδιωτικό σχολείο.

Συνήθως οι μεγάλες αποφάσεις δεν βγαίνουν στην αίθουσα των συνεδριάσεων, αλλά στο πόδι. (Στην συγκεκριμένη περίπτωση, στο μπακάλικο της κυρά-Καίνας, στην Χαριλάου. Ακριβολογώ).

Κρίμα που οι σκέψεις του πατερούλη μου σ' αυτό το θέμα, ήταν αθώες. Αλλιώς, ίσως επιτύχανε αλλαγή της απόφασης του ανθρώπου «κλειδί» και με το εξαιρετικής ποιότητας λαδοτύρι που συχνά μας στέλνουν τα ξαδέλφια του απ' την Μυτιλήνη. (Τα ξαδέλφια του είναι Μυτιληνιοί και όχι Λέσβιοι, γιατί το θηλυκό του χτυπάει άσχημα σ' αυτά!)

Βεβαίως και το ασπάζομαι, ότι οι «τεθνεώτες δεδικαιώνονται», αλλά συγχρόνως είναι ανθρωπίνως αδύνατον να ξεχάσουμε και όλες τους τις αποφάσεις και τα αποτελέσματά τους.

Πάντοτε, βέβαια υπάρχουν και οι εξαιρέσεις ή οι αδικίες.

Γιατί στην μια περίπτωση κινδύνευες να στηθείς στα 10μ. απ' τον Εμπέογλου, επειδή έχασες το πρωινό λεωφορείο κι έτσι έφτασες στο Ανατόλια αργοπορημένος.

Στην άλλη όμως περίπτωση – κάπως σπάνια –, ο ίδιος ο Εμπέογλου αναγκάζεται ν' απολογηθεί όχι μόνο στο γονιό αλλά και στον μαθητή, επειδή δε φέρθηκε κόσμια στον μαθητή! Να μη «τραυματιστεί» το παιδί μου.

Κι εδώ θέλω να πω κάτι ακόμα για τον αγαπητό μου Περικλή. Για μένα, που διάβασα αρκετά βιβλία του, το καλύτερό του βιβλίο είναι αυτό που ανέφερα παραπάνω. Καλή στρωτή γλώσσα και διαβάζεται ευχάριστα.

Σ' ένα σημείο, λοιπόν, λέει ο Περικλής, ότι στους εσωτερικούς αγώνες του σχολείου μας, στο ύψος, «...πήδηξα το μπί μου». (Έπαιρνα κι εγώ μέρος σ' αυτούς τους αγώνες και πάντα έπινα καλή θέση στον δίσκο και στην σφαίρα).

Η παρακάτω συζήτηση γίνεται μια μέρα παρόντων του Περικλή, του συχωρεμένου τώρα Αριστείδη Δάπη, άλλων συμμαθητών μας και εμού. Του είπα του Περικλή ότι λες στο βιβλίο σου «πως πήδηξες το μπί σου». Εγώ υπολογίζω το μπί σου γύρω στα 1,62μ., (ναι, είναι κοντούλης, αλλά πολύ χαρισματικός), να ρωτήσουμε, συνεχίζω, τον Αριστείδη, που ως γνωστόν βγήκε πρώτος σ' αυτούς τους αγώνες, πόσο πήδηξε; Η απάντηση, ήταν ότι πήδηξε 1,50μ!

Καλά μου λέει τότε ο συγγραφέας, «τι έχεις να πεις για την ποιητική άδεια;»

Πρέπει να ήταν τον Νοέμβριο του 1981 που σαν διευθυντής του σχολείου Pinewood ήμουν επίσημα καλεσμένος στην Αμερικανική Γεωργική Σχολή στο μεγάλο γεύμα της Ημέρας των Ευχαριστιών. Τυχαία η προκαθορισμένη θέση μου ήταν ακριβώς δίπλα στον επίσης καλεσμένο Εμπέογλου. Μόλις το ανακάλυψα, διακριτικά, ζήτησα να με βάλουν αλλού. Έστω και μετά από 30 χρόνια, στο πρόσωπό του έβλεπα κάτι ψυχρό, κάτι που με είχε πικράνει πολύ.

